

УДК 811.161.2'373.612:316.4

DOI <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2025-98-22>

«ПЕРЕСЕЛЕНЕЦЬ» ЯК «СУБ'ЄКТ ДОРОГИ»: ДО ПИТАННЯ КОНЦЕПТУ «ДОРОГА» У НОВИННИХ МЕДІА ТА ОНЛАЙН-СПІЛЬНОТАХ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ

Цзяї Сунь

*аспірантка кафедри української філології для іноземних громадян**Навчально-науковий інститут філології**Київського національного університету імені Тараса Шевченка**бульвар Тараса Шевченка, 14, Київ, Україна**orcid.org/0009-0002-1405-677X**suenjiayi19@gmail.com*

Ключові слова: когнітивно-дискурсивний аналіз, концепт, субконцепт, фрейм, дорога, переселенець.

Статтю присвячено когнітивно-дискурсивному аналізу змістових характеристик і особливостей функціонування концепту «дорога» та субконцепту «переселенець» як «суб'єкта дороги» у двох різновидах українського дискурсу про внутрішньо переміщених осіб: у новинному дискурсі, представленому публікаціями на загальноукраїнських новинних сайтах, та у дискурсі самих переселенців в онлайн-спільнотах (Telegram-канали та Facebook-групи для обміну інформацією і підтримки серед ВПО). Для досягнення поставленої мети проаналізовано частотні контексти об'єктивації понять «переселенець»/«ВПО» і «дорога» у вибраних джерелах; описано основні фрейми, з якими пов'язані ці поняття в медійному та неформальному спілкуванні; виявлено типові метафори та порівняння, що розкривають символічні аспекти поняття «дорога» у мовленні переселенців; схарактеризовано дискурсивні стратегії та прагматичні функції, з якими згадані поняття вербалізуються. Установлено, що субконцепт «переселенець» у медіа репрезентований переважно через офіційно-діловий фрейм («внутрішньо переміщені особи» як одержувачі допомоги, статистична категорія), тоді як у внутрішньогруповому спілкуванні переселенців він наповнюється особистісним змістом (ідентичність, спільний досвід втрати дому та адаптації). Концепт «дорога» в аналізованому дискурсі виступає не лише в прямому значенні (евакуаційні маршрути, шлях повернення додому), а й як важливий метафоричний образ, що символізує життєвий шлях, пошук безпеки та надію на повернення. Мовний аналіз підтвердив, що майже кожне повідомлення про переселенців імпліцитно містить «дорогу» (як шлях евакуації чи міграції), а обговорення доріг (маршрутів, коридорів) завжди мають на увазі тих, хто ними рухається, тобто переселенців. Засвідчено, що сформувався узагальнений образ «переселенця в дорозі» – людини, яка знаходиться між минулим і майбутнім, у транзитному стані.

“DISPLACED PERSON” AS A “SUBJECT OF THE WAY”: ON THE ISSUE OF THE CONCEPT “WAY” IN THE NEWS MEDIA AND ONLINE DISCOURSE RELATED TO INTERNALLY DISPLACED PERSONS

Jiayi Suen

Postgraduate Student at the Department of Ukrainian Philology for Foreign Citizens

Educational and Scientific Institute of Philology

of Taras Shevchenko National University of Kyiv

Taras Shevchenko Boulevard, 14, Kyiv, Ukraine

orcid.org/0009-0002-1405-677X

suenjiayi19@gmail.com

Key words: *cognitive and discursive analysis, concept, subconcept, frame, way, displaced person.*

The article presents a cognitive-discursive analysis of the basic characteristics and features of functioning the concept «way» and the subconcept «displaced person» as a «subject of the way» in two varieties of Ukrainian discourse about internally displaced persons: in the news discourse, represented by publications on all-Ukrainian news media, and in the internally displaced persons' discourse within online communities (Telegram channels and Facebook groups for information exchange and support among IDPs). In order to achieve the set goal, the author analyzes the frequency contexts of objectification of the subconcept «displaced person»/«IDP» and concept «way» in selected sources; describes the main frames with which these concepts are associated in media and informal communication; identifies typical metaphors and comparisons that reveal the symbolic aspects of the concept «way» in the speech of the internally displaced persons; characterizes the discursive strategies and pragmatic functions with which the aforementioned concepts are verbalized. It was found that the concept of «displaced person» is represented in the media predominantly through an official-institutional frame (with «internally displaced persons» viewed as beneficiaries of aid or as a statistical category), whereas in IDPs' own community communication this concept is imbued with personal content (identity, shared experience of losing one's home and adapting to new circumstances). The concept of «way» in the analyzed discourse appears not only in the literal sense (evacuation routes, the path of return home), but also as an important metaphorical image symbolizing life's journey, the search for safety, and hope for return. Linguistic analysis confirmed that almost every message about displaced persons implicitly contains the «way» (as a route of evacuation or migration), and discussions of different ways (routes, corridors) always refer to those who move along them, that is, displaced persons. It has been shown that a generalized image of a «displaced persons on the way» has been formed that is a person who is between the past and the future, in a state of transit.

Постановка проблеми. Повномасштабна війна, розв'язана Росією проти України, спричинила безпрецедентні за масштабом процеси вимушеного внутрішнього переміщення населення. Станом на 2023–2024 рр. мільйони українців були змушені залишити свої домівки в зонах бойових дій чи окупації та стати внутрішньо переміщеними особами (ВПО), яких у побуті й медійному просторі часто називають *переселенцями*. Відповідно, у суспільному дискурсі України різко зросла частотність уживання лексеми «переселенець» та супутніх їй понять, а тема вимушеного переселення широко висвітлюється в новинних

медіа, офіційних повідомленнях і обговорюється в соціальних мережах. Для гуманітарної, зокрема філологічної, науки важливо досліджувати, як нові соціальні реалії відображаються у мовній картині світу українців, які смисли закладаються у ключові поняття воєнного часу. У цьому контексті актуальним є аналіз концепту «дорога» в контексті вимушеного переселення, а саме дослідження ближньої периферії концепту – «суб'єкта дороги», зокрема «переселенця».

Концепт «дорога» та субконцепт «переселенець» розглядаються у двох вимірах дискурсу: офіційному мас-медійному (новинні сайти, що

інформують про переселенців) та неофіційному соцмедійному (спільноти самих переселенців у соцмережах). Такий підхід дає змогу виявити, як відрізняється репрезентація одного й того ж поняття залежно від комунікативної ситуації та цільової аудиторії. У статті застосовано когнітивно-дискурсивний підхід, що поєднує аналіз змісту мовних одиниць (лексем, стійких сполучень, метафор) із урахуванням контексту їх використання та прагматичних настанов мовців, що сприятиме глибшому розумінню того, як українське суспільство осмислює досвід масового переміщення, які аспекти цього досвіду виходять на перший план у публічному та приватному спілкуванні, за допомогою яких мовних засобів вербалізуються емоції, надії та проблеми переселенців.

Мета і завдання статті. Метою дослідження є виявлення змістових характеристик і особливостей функціонування концепту «дорога» та субконцепту «переселенець» як «суб'єкта дороги» у двох різновидах українського дискурсу про внутрішньо переміщених осіб: 1) у новинному дискурсі, представленому публікаціями на загальноукраїнських новинних сайтах та 2) у дискурсі самих переселенців в онлайн-спільнотах (Telegram-канали та Facebook-групи, створені для обміну інформацією і підтримки серед ВПО). Досягнення поставленої мети передбачає *розв'язання таких завдань*: проаналізувати частотні контексти об'єктивації понять «переселенець»/«ВПО» і «дорога» у вибраних джерелах; описати основні фрейми (сміслові рамки, сценарії), з якими пов'язані ці поняття в медійному та неформальному спілкуванні; виявити типові метафори та порівняння, що розкривають символічні аспекти поняття «дорога» у мовленні переселенців; схарактеризувати дискурсивні стратегії та прагматичні функції, з якими згадані поняття вербалізуються (наприклад, інформування, солідаризація, протиставлення «своїх» і «чужих», вираження емоцій тощо).

Предмет та об'єкт дослідження. Об'єкт дослідження становлять письмові тексти різних стилів і жанрів, створені у 2022–2024 рр. Зокрема, проаналізовано: публікації новинних ресурсів «Українська правда» (розділи новин та колонок) та суспільного мовника «Суспільне», що стосуються переселенців (новини про евакуацію, державну допомогу, історії переселенців тощо); дописи та повідомлення з Telegram-каналу «Переселенці_UA» – інформаційного каналу для допомоги ВПО, а також із кількох відкритих Facebook-груп переселенців (зокрема, групи під назвою «Переселенці», що об'єднує вимушено переміщених осіб із різних регіонів). Загальний обсяг вибірки становив приблизно 150 сторінок тексту (близько 40 тис. слововживань). Для якіс-

ного аналізу відібрано характерні фрагменти текстів, що ілюструють вживання цільового концепту «дорога» та субконцепту «переселенець» як «суб'єкта дороги» у різних комунікативних ситуаціях, що становить *предмет цього дослідження*.

Методологія дослідження спирається на принципи когнітивної лінгвістики та дискурс-аналізу. Застосовано методіку фреймового аналізу (за Ч. Філлмором), що дає змогу описати сукупність знань і уявлень, актуалізованих під час згадування певного концепту. Зокрема, для поняття «переселенець» визначено ключові фреймові компоненти: причина переселення, соціально-правовий статус, потреби, відносини з громадою, що приймає, тощо. Для концепту «дорога» розглянуто як буквальний фрейм «переміщення у просторі» (з учасниками: подорожній, пункт відправлення, пункт призначення, перешкоди в дорозі), так і метафоричні проєкції на інші сфери (життя як дорога, дорога як символ надії або небезпеки).

Паралельно використано аналіз метафор (за Дж. Лакоффом і М. Джонсоном): виявлено типові метафоричні моделі, наприклад концептуальна метафора «Життя – це подорож» у мовленні переселенців реалізується через образ дороги. Також ураховано прагматичний аспект: які комунікативні інтенції переслідують мовці, вживаючи ті чи інші вирази (наприклад, чи використовується лексема «переселенець» нейтрально або з оцінною конотацією; чи лексема «дорога» виступає у ролі фактичного опису або образного узагальнення тощо). Опрацювання матеріалу відбувалося шляхом комбінування традиційного ручного аналізу текстових фрагментів та елементів контент-аналізу (групування виявлених прикладів за тематичними категоріями).

Виклад основного матеріалу дослідження. «Переселенець» в українській мові – це «той, хто переселився, переселяється на нове місце проживання або переселений куди-небудь» [Словник української мови, 2015–2025]. У контексті останніх років це слово набуло вузького значення вимушеного переселенця через війну. Паралельно використовується офіційний термін «внутрішньо переміщена особа» (ВПО) – законодавче визначення статусу таких людей. У новинах і офіційних повідомленнях частотними є саме словосполучення на кшталт «внутрішньо переміщені особи», «вимушені переселенці», тоді як у розмовному стилі, у соцмережах частіше зустрічається коротке «переселенці». Обидва варіанти позначають той самий референт, проте мають різне стилістичне забарвлення: офіційно-нейтральне та розмовне, емоційно насичене відповідно.

У новинному дискурсі лексема «переселенці» здебільшого виступає у контексті статистики та соціальної політики. Журналісти повідомляють

про кількість ВПО, урядові програми підтримки, проблеми забезпечення житлом тощо. Наприклад, у повідомленнях «Української правди» читаємо: *«За її даними, в Україні приблизно 4,9 мільйона осіб, які вважаються внутрішніми переселенцями»* [Івашків, 2024]. Така інформація подається безоцінно, акцент робиться на цифрах і фактах. Посадовці вживають також аббревіатуру «ВПО»: у тій самій новині зазначено, що *«кількість ВПО постійно змінюється у зв'язку з міграцією людей за кордон або поверненням їх до своїх домівок (тоді вони втрачають статус ВПО)»* [Івашків, 2024]. Тут концепт «переселенець» вписано у бюрократичний фрейм: людина має чи втрачає статус ВПО залежно від обставин (поїхала чи повернулася). Мовлення чиновників об'єктивує переселенців, розглядаючи їх як категорію обліку, що може *«отримувати/втрачати статус», «мати право на допомогу»* тощо.

Часто новини акцентують вимушеність переселення: уживаються прикметники *«вимушений», «вимушено переміщений»*. Це підкреслює, що переселення сталося не з доброї волі, а через небезпеку. У заголовках новин зустрічаємо формулювання на зразок: *«прибув евакуаційний потяг, яким в область приїхали 24 переселенці...», «в області проживає понад 48 тисяч ВПО»* тощо [Лапікоцька, 2024]. Отже, фрейм «переселенець у новинах» містить такі основні елементи: кількісні показники (тисячі, мільйони осіб), інституційні дії (евакуювали, поселили, отримують виплати), статус (мають довідку ВПО), потреби (житло, допомога). Переселенець у цьому дискурсі радше постає як об'єкт заходів державної політики або статистична одиниця соціального процесу.

Інший поширений аспект – допомога переселенцям. У текстах зустрічається лексика соціальної підтримки: *«допомога на проживання», «виплати переселенцям», «компенсації», «пільги для ВПО»* тощо [Лисенко, 2022]. Наприклад: *«Для підтримки переселенців уряд ще у березні 2022 року запровадив виплату допомоги на проживання у розмірі 2000–3000 грн щомісячно»* [Лисенко, 2022]. Тут фрейм «переселенець у новинах» пов'язаний із фреймом «одержувач допомоги». Переселенці зображені як особи, що розраховують на виплати, мають право на допомогу, але водночас стикаються з бюрократичними обмеженнями (*«отримати таку допомогу можуть далеко не всі переселенці»* [Лисенко, 2022]). Таким чином, медійний дискурс місцями проблематизує становище переселенців, говорячи про *«проблеми ВПО», «що потрібно змінити»* тощо, але робить це у відсторонено-аналітичному тоні (часто це формат експертних колонок чи інтерв'ю з посадовцями).

Протилежністю є неофіційний дискурс переселенців у соцмережах, де лексема *«переселенець»* набуває особистісного, емоційного забарвлення. В онлайн-спільнотах самі ВПО часто говорять від першої особи множини – *«ми, переселенці»*, формуючи образ спільноти, об'єднаної спільною бідною і досвідом. Така комунікація сприяє солідарності: уживання *«переселенці»* включно сигналізує про ідентифікацію мовця як члена цієї групи, наприклад: *«Невже ми винні, що втратили все?»* [Аналітичний центр УПІ, 2025]. Тут поняття «переселенець» наповнене емоційно: воно імплікує біль втрати дому, але й гордість за витримку, спільність долі. В інших випадках користувачі можуть уживати це слово з іронією або сарказмом, реагуючи на стереотипи. Зокрема, відомо, що в деяких громадах побутовали упередження щодо переселенців (наприклад, *«Ми не можемо допомагати, тому що вони невіддячні, тому що невідомо, чого вони хочуть»* [Пакош, 2025]; *«донецькі не воюють у ЗСУ», «лише хочуть отримати гуманітарку», «не прагнуть шукати роботу», «їздять на крутих машинах», «жахливо ставляться до орендованого житла»* [Єсіна, 2023]). У відповідь самі ВПО та правозахисні громади заперечують подібні стереотипи («переселенські» кліше): *«Коли ми використовуємо стереотипи про переселенців, то забуваємо, що кожному людину варто розглядати індивідуально, а не вішати ярлики «луганських» чи «донецьких»»* [Єсіна, 2023]. Подібні репліки свідчать про дискурсивну стратегію захисту власної групи та руйнування негативного образу переселенця. Також побуває термін *«невидимі переселенці»*, який стосується таких категорій ВПО, як *«люди з інвалідністю, маломобільні пенсіонери, сім'ї з дітьми, особи, які потребують стороннього догляду, а також ті, хто не має документів»* [Горбань, 2025]. Отже, у внутрішньогруповому колі поняття «переселенець» може мати ще й оцінювальний компонент: позитивна солідарність *«ми, переселенці»* або ж полемічне протиставлення *«ми – переселенці»* проти *«вони – місцеві»*.

Спостережено, що в офіційно-новинному просторі лексема «переселенець» рідко супроводжується будь-якою експресією, тоді як у живому спілкуванні переселенців воно часто стоїть поряд з епітетами чи емоційними виразами. Наприклад, у соціальних мережах можна побачити звертання: *«Дорогі переселенці, тримаймося разом...»* – тут прикметник «дорогі» виражає тепле, співчутливе ставлення всередині спільноти [ГО «ВПО України»]. В іншому випадку, навпаки, у коментарях місцевих мешканців траплялося зневажливе *«приїхали тут переселенці...»* – із негативною конотацією. Такі випадки не масові, але вони вплинули на формування «образу переселенця» у суспіль-

ній свідомості. Загалом же аналіз чат-груп показує, що переселенці прагнуть репрезентувати себе позитивно: як законослухняні громадяни, як жертви війни, що потребують розуміння, або як активні люди, що долають труднощі. Відповідно, поняття «переселенець» у їхньому власному дискурсі містить значно більше особистісних деталей, аніж у медійному. Люди розповідають свої історії: *«Пройшла 32 дні «маріупольського пекла»...»* [Горгола, 2024]. У таких розповідях переселенець – це людина зі зруйнованою долею, але також герой буденного фронту боротьби за нове життя.

Підсумовуючи, можна визначити декілька ключових фреймів концепту «переселенець»:

Адміністративно-статистичний фрейм: переселенець як одиниця обліку, носій статусу ВПО, отримувач допомоги. Цей фрейм домінує в офіційних повідомленнях. Він збирає атрибути: довідка ВПО, виплати, житло від держави, кількість, міграція. Наприклад, уривок новини: *«Наразі в області проживає понад 48 тисяч ВПО»* [Лапікоцька, 2024] подає переселенців саме у такому ракурсі.

Соціально-проблемний фрейм: переселенець як носій соціальних проблем і потреб (брак житла, роботи, інтеграція). Цей фрейм присутній як у ЗМІ (аналітичні статті, де перелічуються проблеми ВПО), так і в самих переселенців, коли вони обговорюють труднощі: пошук роботи, високі ціни на оренду для переселенців, необхідність ставати в черги за допомогою тощо. Наприклад, у статті-колонці юристка описує складнощі отримання виплат для *«старих переселенців»* (тих, хто мав цей статус до 2022 р.), зазначаючи: *«Зі «старими» переселенцями ситуація трохи складніша... отримати кошти на проживання можуть далеко не всі»* [Лисенко, 2022]. Тут *«старі переселенці»* – це окремий фрейм: люди, що були переселенцями з 2014–2015 рр., і їм у 2022 р. потрібно було заново підтверджувати статус.

Емоційно-ідентифікаційний фрейм: переселенець як член спільноти, що пережила травму війни. Він характерний для самокомунікації ВПО. У рамках цього фрейму висувуються на передній план такі елементи: утрата дому, болісні спогади, статус «чужинця» на новому місці, але також солідарність і взаємодопомога. Ключові слова: *дім, сім'я, громада, наші люди, чужина, повернення*. Наприклад, у групових обговореннях переселенці діляться порадами, як знайти прихисток, як пережити ностальгію. Один із дописів волонтерів містив такий меседж: *«Коли дорога додому ще довга, головне – не йти її наодинці. Вимушені переселенці знають, що таке тікати у невідомість... На Закарпатті вони знаходять підтримку одне в одному...»* [Global Empowerment Mission Ukraine]. Ця фраза, поширена в соцме-

режах, показує глибоку метафоризацію досвіду: *«дорога додому»* символізує як буквальный шлях повернення, так і метафоричний процес, а наголос на *«не йти наодинці»* відображає згуртованість переселенців.

Нормалізаційний фрейм: переселенець як звичайний член суспільства, *«такий самий українець»*. Цей фрейм спостерігається у прагненні ВПО зняти стигму «іншості». Наприклад, у риторичі деяких переселенців звучить: *«Ми такі ж, як і всі, просто нам не пощастило з місцем проживання»*. Через це вони деколи навіть уникають окремого наголошення на своєму статусі, щоб інтегруватися. Натомість у вимушено офіційних ситуаціях (отримання допомоги, відвідини гуманітарних центрів) вони змушені наголошувати: *«Я переселенець»*. Ця амбівалентність теж відображена в дискурсі: залежно від ситуації людина може пишатися своєю стійкістю як переселенця або ж, навпаки, воліє не згадувати про це, щоб не було упередженого ставлення.

Отже, субконцепт «переселенець» є багатовимірним. У медіа він переважно деперсоналізований, узагальнений – це категорія людей, що потребують уваги держави. У мовленні самих ВПО він дуже персоналізований – це *«ми, люди зі спільною бідой»*, часто з відтінком *«ми – не жертви, ми боремося»*. Проте і там, і там цей концепт невіддільний від теми дому, втрати та пошуку нового місця, а також від теми дороги.

«Дорога» в українській мові означає шлях, який використовується для пересування, маршрут сполучення між пунктами. У буквальному сенсі дорога є фізичною частиною ландшафту, інфраструктури. У контексті переселенців дорога постає як невіддільна частина їхнього досвіду, адже, щоб стати переселенцем, людина має пройти дорогою з рідного дому до нового місця. Відповідно, у текстах про переселення часто описується сам процес переміщення: тривалість і складність подорожі, небезпеки, що чекали на шляху, умови дороги (затори, руйнування). Наприклад, у матеріалі Суспільного про евакуацію родини з Донеччини на Рівненщину зазначено: *«Дорога тривала понад 20 годин. Із собою вони взяли одяг, засоби гігієни та двох собак...»* [Лапікоцька, 2024]. Ця деталь підкреслює важкість подорожі – майже доба в дорозі, мінімум речей, навіть домашні улюбленці вивезені. Такі конкретні описи формують фрейм *«евакуаційна дорога»*: довга, виснажлива, часто небезпечна. У новинах нерідко з'являються згадки про *«евакуаційні коридори»*, *«шляхи евакуації»*, наприклад: *«Четвертий за два тиждні: на Житомирщину прибув евакуаційний потяг із вимушеними переселенцями з Донеччини»* [Бутко, 2023]. Тут *«дорога»* вербалізується через евакуацію: тобто визначений безпечний маршрут, що дає шанс порятунку.

У розповідях самих переселенців дорога часто згадується як переломний момент, сповнений драматизму. Люди описують, як вони виїжджали під обстрілами, як стояли у багатокілометрових заторах, як бачили зруйновані мости. У групових чатах можна побачити дописи, де переселенці радять одне одному щодо маршрутів: *«Хто їхав недавно дорогою із Запоріжжя на Дніпро через Василювку? Чи пропускають, чи безпечно?»* [Переселенці_UA]. Такі питання показують, що дорога в буквальному сенсі є предметом турботи та планування: потрібно знати, які дороги відкриті, де блокпости, де тривають бої. Отже, у практичному вимірі концепт дороги для переселенців – це насамперед шлях до безпеки. Коли людина тікає від війни, дорога дорівнює порятунку, але водночас дорога – це й ризик. Ця подвійність відбивається в мовних висловах. З одного боку, *«дорога життя»* – традиційна метафора для шляху, що рятує. З іншого боку, постає образ небезпечної дороги: переселенці розповідають про обстріли колони біженців, про людей, загиблих у дорозі. У медіа траплялися заголовки на кшталт *«дорога смерті»*. Отже, фізична дорога стає символом долі: кому судилося проїхати – вижив, кому ні – загинув на узбіччі.

Концепт «дорога» має багаті *метафоричні можливості*, і переселенці, як показує аналіз, часто несвідомо вдаються до метафор *«життя як дорога»*, *«повернення додому як дорога»*. Однією із центральних є метафора *«дорога додому»*, яка уособлює прагнення повернутися до рідної оселі. Ця метафора може використовуватися як у прямому, так і в переносному значенні. Наприклад, волонтери, підтримуючи переселенців, пишуть про *«довгу дорогу додому»*, що означає те, що повернення не буде швидким – війна ще триває, і є багато перешкод. У цій метафорі переселенці уявляються як подорожні, що йдуть до своєї мети (відновити втрачене, повернутися в рідний край), а війна та окупація – як ті перепони, що подовжують і ускладнюють шлях.

Загалом у мовленні вимушених мігрантів яскраво проявляється універсальна концептуальна метафора *«життя – це подорож»*. У випадку переселенців ця метафора набуває буквального виміру: їхнє життя перетворилося на втечу, мандрівку незнайомими місцями, пошук притулку. Тому межа між прямим і переносним вживанням «дороги» стирається. Коли переселенець каже: *«Моє життя – суцільна дорога»* [Переселенці_UA], це може одночасно значити і багато переїздів, і відсутність відчуття стабільного «притулку». Наприклад, один учасник обговорення гірко зауважив: *«Ми вже рік, як виїхали, і досі не облаштувалися: ніби застрягли на дорозі між домом і новим життям»* [Переселенці_UA]. Цей образ *«застрягли на дорозі»* передає стан неви-

значеності, тимчасовості, який притаманний багатьом ВПО. Такий стан когнітивно осмислюється як «підвищеність між пунктом А і пунктом Б».

Отже, у дискурсі про переселенців можна виокремити декілька смислових рамок, пов'язаних із дорогою:

Фрейм «дорога-евакуація» – конкретний маршрут втечі. Його елементи: відправна точка (рідне місто чи село), пункт призначення (безпечний регіон), транспорт (авто, потяг, піша хода), час у дорозі, труднощі (блокпости, обстріли, відсутність пального). Приклади: *«виїжджайте, люди, там все дуже погано»* – заклик, процитований у новині, і далі йде опис евакуації; або свідчення: *«Ми виїхали раненько, щоб не потрапити під обстріли на дорозі»*. Такі вислови фіксують дорогу як частину реальної події. [Дорошенко, Галасюк, 2024].

Фрейм «дорога-повернення» – шлях назад до дому на звільнені території. У 2023–2024 рр. чимало переселенців, особливо з Київщини, Чернігівщини, Харківщини, почали повертатися, коли їхні населені пункти були деокуповані або ситуація стала безпечнішою. У новинах про це пишуть: *«Переселенці масово повертаються додому»* або з тривогою: *«Чому ВПО повертаються на ТОТ?»* (тимчасово окуповані території) – обговорення випадків, коли люди ризикують їхати назад під окупацію через тугу за домом [Європейська Донеччина]. Тут знову ж *«дорога додому»* може бути небезпечною, але набуває значення *«шлях до свободи, до своєї землі»*.

Метафоричний фрейм «життєва дорога» – загальнофілософський образ шляху як людської долі. У переселенському дискурсі він забарвлений особливими відтінками. Наприклад, деякі переселенці, які пережили вдруге вимушене переселення (уперше, наприклад, із Чорнобильської зони або «старі» переселенці), говорять: *«Така вже моя доля – все життя в дорозі»* [Переселенці. Facebook]. Тут дорога означає долю, причому долю нелегку, з повторюваним мотивом втрати дому. Інший вимір цієї метафори – дорога як випробування віри. У релігійному дискурсі (наприклад, у середовищі переселенців-вірян) трапляються вислови: *«Господь веде мене дорогою випробувань»* або *«Ми йдемо хресною дорогою, але віримо в чудо воскресіння нашого дому»* [Переселенці. Facebook] – пряма аналогія з християнською *«Хресною дорогою»* (шляхом страждань) і подальшим воскресінням, що символічно зрозуміло в контексті зруйнованих міст, які хочеться відродити.

Емоційно-оцінний фрейм «важка/легка дорога». Епітети, що описують дорогу, передають емоційне ставлення. *«Важка дорога»* – не лише про фізичні труднощі, а й про психологічні. У новинах засвідчена цитата переселенки про її домашніх тварин: *«Вони їхали понад 20 годин у*

потязі. Для них це було дуже стресово... це була їхня перша подорож... потім уже звикли» [Лапікоцька, 2024]. Це висловила жінка про собак, але фактично і про себе: перша подорож була стресом. Тобто дорога дорівнює стресу, випробуванню на міцність.

Символічний фрейм «дорога як об'єднання/роз'єднання». У переселенському контексті дорога розділила сім'ї: хтось виїхав, хтось лишився: «Мама ще планує приїхати сюди, чекаю її. Звичайно, шкода буде, якщо прилетить (снаряд) у будинок» [Лапікоцька, 2024]. Поки мати не приїхала, між дочкою і матір'ю лежить дорога – як відстань, як бар'єр. Існує вислів «лінія розмежування», що позначає як фізичний кордон між окупованою та підконтрольною Україні територією, так і розкол у родині у зв'язку з переселенством її частини. У суспільному вимірі дороги переселенців протягнулися по всій Україні, зв'язавши Схід і Захід, Південь і Північ.

Отже, майже кожна історія переселенця містить мотив дороги – чи то втечі, чи то бажання повернутися. Тому нерідко обидва поняття вербалізуються поруч, наприклад заголовок інтерв'ю: «Довга дорога переселенця: історія сім'ї, що двічі тікала від війни» [Переселенці_UA]. У них «дорога» метафорично характеризує долю переселенця. У свідомості переселенців дорога набуває особливого емоційного заряду: це щось більше, ніж просто відстань між пунктами. Це символ їхнього статусу. Переселенець – це той, хто «в дорозі» (навіть якщо вже оселився тимчасово).

У соціальних мережах переселенців зустрічаються також більш креативні метафори з дорогою. Приміром, описуючи спільноту, один користувач порівнює усіх переселенців із подорожніми на великому шляху: «Ми наче караван, що рухається через пустелю: хтось іде попереду, хтось відстає, але ми підтримуємо одне одного, щоб ніхто не загубився дорогою» [Переселенці. Facebook]. Такий образ каравану – колективна дорога – гарно передає солідарність групи. Дорога тут перестає бути індивідуальною стежкою і стає метафорою спільної долі і взаємодопомоги.

В офіційному дискурсі (наприклад, Телеграм-канали, де публікують оголошення для ВПО) образ дороги майже відсутній як метафора, але присутній буквально: повідомляють про можливості виїзду. Наприклад, оголошення в Telegram-каналі: «Безкоштовна евакуація: Часів Яр – Костянтинівка – Дніпро, 13 травня, з тимчасовим поселенням та можливістю безкоштовно виїхати далі – Західна Україна, Європа» [Переселенці_UA]. Тут бачимо розгалуження дороги: спочатку до Дніпра, а далі – або на Захід України, або в Європу. У тексті це подано як логістична інформація, але когнітивно відображає

модель «дорога з пересадками»: багато переселенців не зупиняються на першому пункті, а рухаються далі. Відповідно, з'явився феномен «вторинного переселення»: люди, що спершу поїхали з прифронтової зони до відносно спокійного міста, а потім через повторні атаки або інші чинники вимушені ще раз змінити місце. Кожен етап подорожі – новий виток концепту «дорога». Отже, для частини переселенців дорога перетворилася на спосіб життя, вони відчують себе вічними мандрівниками проти своєї волі.

Поряд із «дорогою» близьким поняттям є «шлях» (синонімічне, хоча «шлях» частіше вживається у метафоричному сенсі). Так само використовуються дієслова «їхати», «іти», «повертатися» – усі вони задають динаміку. Наприклад, у зведеннях читаємо: «Із прифронтових територій прибули 20 людей» [Новак, Данильчук, 2024] – прибули, отже, подолали дорогу. Або «поїхали від війни, бомблять частково...» – слова переселенця про те, чому вони вирішили рушити [Лапікоцька, 2024]. Тобто навіть без згадки слова «дорога», самі дієслова руху йдуть як маркери концептуальної присутності дороги.

Отже, концепт «дорога» в контексті переселенців охоплює: суб'єктів дороги; конкретні дороги (маршрути, траси, транспорт); процес руху (виїзд, евакуація, подорож, повернення); мету руху (дім, безпечне місце); перешкоди (війна, страх, небезпека, відстань); метафоричні значення (життя, доля, надія, спільність). У поєднанні концепт «дорога» та субконцепт «переселенець» дають цілісну картину: переселенець на дорозі життя. Не випадково в художній літературі чи публіцистиці може з'явитися образ «Одіссея» (мандрівника, що прагне додому) як аналог переселенця – це ще один потенційний культурний код, притаманний цьому концептуальному полю.

Висновки і перспективи подальших розробок. Проведений аналіз показав, що концепт «дорога» та субконцепт «переселенець» як «суб'єкт дороги» відіграють ключову роль у мовному відображенні феномену вимушеного внутрішнього переміщення в Україні та мають багатозначний зміст, який варіюється залежно від типу дискурсу. Субконцепт «переселенець» у новинному дискурсі реалізується здебільшого через офіційно-діловий фрейм. Медіарепрезентація переселенців нейтрально об'єктивована: це категорія громадян зі статусом ВПО, яких кількісно обліковують, яким надають матеріальну допомогу, яких розміщують у певних місцях. Домінують контексти статистики та соціальної політики. Емоційна нейтральність і дистанція – характерні риси цього дискурсу. Натомість у дискурсі переселенців (соцмережевому) субконцепт «переселенець» наповнений особистісним, експресивним зміс-

том. Власне називаючи себе «переселенцями», люди вкладають туди пережитий досвід втрати дому, страждання, але часто й гордість за власну стійкість. Спостерігаються випадки ворожого та зневажливого вживання слова «переселенці», що спонукало появу захисних контрдіскурсів. В обох випадках ядром концепту є «людина, що покинула рідний дім через війну», але акценти зміщено: або на статус і потреби, або на ідентичність і досвід.

Концепт «дорога» в досліджуваному матеріалі виступає як фізична і одночасно символічна реальність. Для переселенця дорога – це конкретний шлях утечі чи повернення, що нерідко визначає межу між життям і смертю. У новинах дорогам приділяють увагу в контексті евакуацій (згадки про коридори, маршрути), але менше метафоризації. В особистих розповідях та неформальному спілкуванні дорога перетворюється на метафору життєвого шляху. Найбільш значущі метафоричні образи, виявлені у мовленні переселенців, – «дорога додому» (символ надії на повернення) та «довга/важка дорога» (символ труднощів і випробувань долі). Концепт «дорога» тісно пов'язаний із поняттями руху, змін і часу: для ВПО життя розділилося на «до дороги» (до війни, коли був дім) і «після дороги» (у новому місці). Тож дорога осмислюється як переломний момент, який усе змінив.

Мовний аналіз підтвердив, що майже кожне повідомлення про переселенців імпліцитно містить «дорогу» (як шлях евакуації чи міграції), а обговорення доріг (маршрутів, коридорів) завжди мають на увазі тих, хто ними рухається, тобто переселенців. Когнітивно можна сказати, що сформувався узагальнений образ «переселенця в дорозі» – людини, яка знаходиться між минулим і майбутнім, у транзитному стані. Цей образ підтримується і в мас-медіа (фотографії людей на вокзалах, в автобусах, із валізами – візуальна ілюстрація концепту), і в самому мовленні переселенців (розмови про те, як довго добиралися, скільки ще їхати до дому тощо).

Щодо дискурсивних стратегій, то в медійному дискурсі, де переважає офіційно-інформативний стиль, концепти «переселенець» і «дорога» служать переважно для повідомлення фактів (кількість ВПО, стан шляхів, події евакуації) та формування суспільної думки (співчуття до переселенців, обґрунтування державної підтримки). У мові самих переселенців ці ж концепти використовуються у стратегічно іншій функції – самопрезентації та взаємопідтримки. Називаючи себе переселенцями та описуючи свої дороги, люди артикулюють свій досвід, діляться болем і порадами, тим самим психотерапевтично опрацьовуючи травму та зміцнюючи відчуття спільності. Також спостерігається стратегія легі-

тимації: переселенці прагнуть легітимувати себе в нових громадах, пояснити, хто вони і через що пройшли. Із часом часті вислови переселенців про дорогу набувають характеру афоризмів, своєрідного «фольклору переселення». Наприклад, фраза «Дорога додому – це молитва, яка живе в нашому серці щодня» – подібні висловлювання (у різних варіаціях) поширюються в соцмережах, стаючи крилатими для спільноти ВПО.

Перспективним напрямом подальших студій є порівняння дискурсивної репрезентації переселенців із репрезентацією біженців (тих, хто виїхав за кордон), адже це схожі, проте не ідентичні, субконцепти, і цікавим є, як відрізняється образ «біженця» узакордонному й українському дискурсі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бутко Т. Четвертий за два тижні: на Житомирщину прибув евакуаційний потяг із вимушеними переселенцями з Донеччини. *Суспільне. Рівне*. 01.05.2023. URL: <https://susplne.media/zhytomyr/462401-cetvertij-za-dva-tizni-na-zitomirsinu-pribuv-evakuacijnij-potag-iz-vimusenimi-pereselencami-z-doneccini/> (дата звернення: 25.03.2025).
2. «ГО «ВПО України»». *Профіль громадської організації «ВПО України» у соціальній мережі Facebook*. URL: https://www.facebook.com/VPO.UA/?locale=uk_UA (дата звернення: 20.03.2025).
3. Горбань М. «Невидимі» для держави: на чий плечі впала допомога найбільш незахищеним категоріям переселенців? *Radio Свобода*. 03.03.2025. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/nevydymi-vpo-dopomoga-hromadski-organizatsii/33334787.html> (дата звернення: 20.04.2025).
4. Горгола Р. Пройшла 32 дні «мариупольського пекла» – переселенка Тетяна Муратова розповіла, як влаштувалася у Кременчуці. *Телеграф*. 18.11.2024. URL: <https://www.telegraf.in.ua/topnews/10134362-pereselenka-z-mariupolja-tetjana-muratova-vidroditisja-pislja-zhahit-okupaciji-dopomogla-bandura.html> (дата звернення: 24.04.2025).
5. Дорошенко А., Галасюк А. «Виїжджайте. Люди, там все дуже погано». Розповіді жителів Селидового та Українська, яких евакуювали у Дніпро. *Суспільне. Донбас*. 09.09.2024. URL: <https://susplne.media/donbas/832439-viizdzajte-ludi-tam-vse-duze-pogano-rozpovidiziteliv-selidovogo-ta-ukrainska-akih-evakuuvaiu-dnipro/> (дата звернення: 26.02.2025).
6. «Європейська Донеччина». *YouTube*. URL: <https://youtu.be/7vw1kGnIwBs?si=Vu-1E6LNsVqn4Nx> (дата звернення: 25.03.2025).
7. Єсіна Н. «Луганські» на крутих автівках та

- «мовне питання»: як виникають стереотипи про переселенців та чому їх варто позбутися. *#Шотам*. 03.08.2023. URL: <https://shotam.info/iak-vynykaiut-stereotypu-pro-pereselentsiv-ta-chomu-ikh-varto-pozbutysia/> (дата звернення: 19.03.2025).
8. Івашків О. Верещук заявила про оптимізацію виплат переселенцям: партнери вимагають. *Українська правда*. 26.01.2024. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2024/01/26/7438938/> (дата звернення: 20.01.2025).
 9. Лапікоцька К. «Щоб чимшвидше закінчилась війна»: як живе родина переселенців, які евакуювалися з Донеччини на Рівненщину. *Суспільне.Рівне*. 26.03.2024. URL: <https://suspilne.media/rivne/714234-sob-cimsvidse-zakincilas-vijna-ak-zive-rodina-pereselenciv-aki-evakuuvalisa-z-doneccini-na-rivnensinu/> (дата звернення: 23.04.2025).
 10. Лисенко Д. На яку допомогу від держави можуть розраховувати переселенці. *Українська правда*. 09.06.2022. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2022/06/9/7351315/> (дата звернення: 20.03.2025).
 11. Невже ми винні, що втратили все? Як живуть переселенці, що втекли від війни. *Аналітичний центр Українського інституту політики*. 18.04.2025. URL: <https://uiamp.org/nevzhe-mi-vinni-scho-vtratili-vse-yak-zhivut-pereselenci-scho-vtekli-vid-viyni> (дата звернення: 21.04.2025).
 12. Новак В., Данильчук І. Всесвітній день біженців: як організації допомагають ВПО на Рівненщині. *Суспільне.Рівне*. 20.06.2024. URL: <https://suspilne.media/rivne/772853-vseshitnij-den-bizenciv-ak-organizacii-dopomagaut-vpo-na-rivnensini/> (дата звернення: 27.03.2025).
 13. Пакош О. «Жінки з України...». *Sestry. Шлях додому*. 24.04.2025. URL: <https://www.sestry.eu/stati/zhinki-z-ukrayini-mayut-otrimuvati-vid-polyakiv-chitki-signaliv-nam-tut-i-tut-potribni-yak-polyaki-otrimuvati-signaliv-v-avstriyi-ta-nimechchini---galina-gzhimala-moshchinska> (дата звернення: 24.04.2025).
 14. Переселенець. *Словник української мови online. Український мовно-інформаційний фонд НАН України, 2015–2025*. URL: <https://sum20ua.com/?page=2306&searchWord=Переселенець&wordid=73639> (дата звернення: 22.04.2025).
 15. «Переселенці». *Публічна група переселенців у соціальній мережі Facebook*. URL: <https://www.facebook.com/groups/krymskie.bejentsy/> (дата звернення: 20.04.2025).
 16. «Переселенці_UA». *Інформаційний Telegram-канал для допомоги внутрішньо переміщеним особам (ВПО)*. URL: https://t.me/tvpo_ukraine (дата звернення: 20.02.2025).
 17. Global Empowerment Mission Ukraine. *Official page for the Ukraine Branch. Instagram*. URL: <https://www.instagram.com/globalempowermentmissionua/> (дата звернення: 24.04.2025).

REFERENCES

1. Butko, T. (2023). Chetvertyi za dva tyzhni: na Zhytomyrshchynu prybuv evakuatsiinyi potiah iz vymushenymy pereselentsiamy z Donechchynu [Fourth in two weeks: an evacuation train with internally displaced persons from Donetsk arrived in Zhytomyr region]. *Suspilne.Rivne*. Retrieved March 25, 2025, from <https://suspilne.media/zhytomyr/462401-cetvertij-za-dva-tizni-na-zitomirsinu-pribuv-evakuacijnij-potag-iz-vimusenimi-pereselencami-z-doneccini/>
2. Doroshenko, A., Halasiuk, A. (2024). «Vyizhdzhaite. Liudy, tam vse duzhe pohano». Rozpovidy zhyteliv Selydovoho ta Ukrainka, yakykh evakuuvaly u Dnipro [«Go away. Men, everything is very bad there.» Stories of residents of Selydovo and Ukrainka, who were evacuated to the Dnipro]. *Suspilne. Donbas*. Retrieved February 25, 2025, from <https://suspilne.media/donbas/832439-viizdzajte-ludi-tam-vse-duze-pogano-rozpovidy-ziteliv-selidovogo-ta-ukrainska-akih-evakuuvali-u-dnipro/>
3. Global Empowerment Mission Ukraine. [Official page for the Ukraine Branch]. *Instagram*. Retrieved April 24, 2025, from <https://www.instagram.com/globalempowermentmissionua/>
4. Horban, M. (2025). «Nevydymi» dlia derzhavy: na chyi plechi vpala dopomoha naibilsh nezakhyshchenym katehoriyam pereselentsiv? [«Invisible» for the government: on whose shoulders has assistance to the most vulnerable categories of displaced people fallen?]. *Radio Svoboda*. Retrieved April 20, 2025, from <https://www.radiosvoboda.org/a/nevydymi-vpo-dopomoga-hromadski-organizatsii/33334787.html>
5. Horhola, R. (2024). Proishla 32 dni «mariupolskoho pekla» – pereselenka Tetiana Muratova rozpovila, yak vlashtuvalasia u Kremenchutsi [32 days of «Mariupol hell» have passed – resettler Tetiana Muratova told about the authorities in Kremenchug]. *Telegraf*. Retrieved April 24, 2025, from <https://www.telegraf.in.ua/topnews/10134362-pereselenka-z-mariupolja-tetjana-muratova-vidroditisja-pislja-zahit-okupaciji-dopomogla-bandura.html>
6. «НО «VPO Ukrainy» [«The public organization «IDPs of Ukraine»]. [Facebook profil]. (n.d.). *Facebook*. Retrieved March 20, 2025, from https://www.facebook.com/VPO.UA/?locale=uk_UA
7. Ivashkev, O. (2024). Vereshchuk zaiavyla pro optymizaciju vyplat pereselencjam: part-

- nery vymagajut' [Vereshchuk announced optimization of payments to IDPs: partners demand]. *Ukrains'ka pravda*. Retrieved January 20, 2025, from <https://www.pravda.com.ua/news/2024/01/26/7438938/>
8. Lapikotska, K. (2024). «Shchob chymshvydshe zakinchylas' vijna»: yak zhyve rodyna pereselentsiv, yaki evakujuvalysia z Donecchynu na Rivnenshchynu [«So that the war ends as soon as possible»: how a family of IDPs who evacuated from Donetsk region lives in Rivne region]. *Suspilne.Rivne*. Retrieved April 23, 2025, from <https://suspilne.media/rivne/714234-sob-cims-vidse-zakincilas-vijna-ak-zive-rodina-pereselenciv-aki-evakuuvalisa-z-doneccini-na-rivnensinu/>
 9. Lysenko, D. (2022). Na jaku dopomohu vid derzhavy mogut rozrahovuvaty pereselenci [What aid can displaced persons expect from the state]. *Ukrains'ka pravda*. Retrieved March 20, 2025, from <https://www.pravda.com.ua/columns/2022/06/9/7351315/>
 10. Nevzhe my vynni, shcho vtratyly vse? Yak zhyvut pereselentsi, shcho vtekly vid viiny [Is it our fault that we lost everything? How displaced people who fled the war live]. *Analychnyi tsentr Ukrainskoho instytutu polityky*. Retrieved April 21, 2025, from <https://uiamp.org/nevzhe-mi-vinni-scho-vtratili-vse-yak-zhyvut-pereselenci-scho-vtekli-vid-viyni>
 11. Novak, V., Danylchuk, I. (2024). Vsesvitnii den bizhentsiv: yak orhanizatsii dopomahaiut VPO na Rivnenshchyni [World Refugee Day: how organizations help IDPs in the Rivne region]. *Suspilne.Rivne*. Retrieved March 27, 2025, from <https://suspilne.media/rivne/772853-vseshvitnij-den-bizenciv-ak-organizacii-dopomogaut-vpo-na-rivnensini/>
 12. Pakosh, O. (2025). «Zhinky z Ukrainy...» [«Women from Ukraine...»]. *Sestry. Shliakh dodomu*. Retrieved April 24, 2025, from <https://www.sestry.eu/statti/zhinky-z-ukrayini-mayut-otrimuvati-vid-polyakiv-chitki-signaliv-nam-tut-i-tut-potribni-yak-polyaki-otrimuvati-signaliv-avstriyi-ta-nimechchini-galina-gzhimala-moshchinska>
 13. Pereselenets [Displaced person]. *Slovnyk ukrainskoi movy online*. Ukrainskyi movno-informatsiyni fond NAN Ukrainy 2015–2025. Retrieved April 22, 2025, from <https://sum20ua.com/?page=2306&searchWord=Pereselenets&wordid=73639>
 14. «Pereselentsi» [Facebook group]. (n.d.). *Facebook*. Retrieved April 20, 2025, from <https://www.facebook.com/groups/krymskie.bejentsy/>
 15. «Pereselentsi_UA» [Telegram channel]. (n.d.). *Telegram*. Retrieved February 20, 2025, from https://t.me/tvpo_ukraine
 16. Yesina, N. (2023). «Luhanski» na krutykh avtivkakh ta «movne pytannia»: yak vynykaiut stereotypy pro pereselentsiv ta chomu yikh varto pozbutysia [«Luhanskians» on cool cars and «language issue»: how stereotypes for displaced persons arise and why they should be forgotten]. #Shotam. Retrieved March 19, 2025, from <https://shotam.info/iak-vynykaiut-stereotypy-pro-pereselentsiv-ta-chomu-ikh-varto-pozbutysia/>
 17. «Yevropeiska Donechchyna» [Youtube channel]. (n.d.). *Youtube*. Retrieved March 25, 2025, from <https://youtu.be/7vw1kGnIwBs?si=Vu-1E6LNsVqn4Nx>